

MARI VARES

Kádár János és a kádári Magyarország képe Finnországban 1956 és 1988 között

A Magyarországgal kapcsolatos finn retorikában megszokott volt az az ábrázolás, mely szerint Finnország Magyarország nyugatra néző ablaka volt a hidegháború idején. A finnek jellemzően mindig is kíváncsiak voltak arra, hogy mit gondolnak róluk mások – hogy fest az ország nemzetközi tükörből nézve. Ugyanakkor ők is értékelték a számukra fontos országokat, amelyeket aztán saját perspektívájukon keresztül szemléltek. Magyarország sokkal érdekesebb és közelebb volt számukra, mint sok más szovjet szatellit állam, hiszen Magyarországot a 19. századtól kezdve felhasználták a finn identitás építéséhez. A két nép közötti kapcsolatok és kulturális együttműködés finn mértékkel mérve hosszú múltra tekintett vissza. A hagyományokon túl azonban Magyarország Finnország keleti politikájában (a Szovjetunió szuperhatalmi helyzetéhez és stratégiai érdekeihez való igazodásban) is központi szerepet kapott a hidegháború idején, még hozzá közvetlenül a Szovjetunió után.

A finn politika meghatározó alakjai vagy a civil társadalom szereplői közül sokan éppen a Kádár-rendszer alatt kerültek kapcsolatba Magyarországgal. Vajon Kádár János a finn politikában, társadalomban és a nyilvánosságban mint személyiség vagy mint az ország „arca”, politikai vezetője jelent meg? A Kádár személyéről illetve Magyarországról mint szocialista államról alkotott képzetek valójában kéz a kézben jártak. A finn értékelésekben – mint ahogy több más országban is – gyakran szinonimaként használták Kádár, illetve az általa vezetett ország nevét. Egy másik jellemző, ami a finnek specialitása volt, hogy a civil szféra kapcsolatai és a kulturális kapcsolatok egyaránt szolgálták a politikai tevékenységet is. Ezek révén bemutatható volt a két állam jó viszonya. Magyarország számára a finn kapcsolatokban a gazdaság és a nyugati technika elérhetősé-

ge volt a legfontosabb. Finnország számára is kívánatos volt, a gazdasági kapcsolatok fejlesztése a szatellit államokkal, de Magyarországnak mindenekelőtt a finn keleti politikában volt szerepe. Finnország motivációira, illetve arra, hogy miként viszonyult Magyarországhoz, nagymértékben hatott a Szovjetunió és a keleti blokk meglehetősen nagy súlya a finn politikában, de a hagyomány is, Magyarország jelentősége a finn nemzeti történelemben. A finn-ugor rokonság tételét a hidegháborús viszonyok között a barátság modern formáját öltve politikai barátsággá alakították. A „barátság” hangsúlyozása a politikai retorikának és a civil társadalom Magyarország-diskurzusának is fontos része volt. A finnek Magyarország iránti érdeklődését kétségtelenül táplálta az uralkodó politikai légkör, a keleti kapcsolatokhoz való pozitív viszonyulás a rokonság gondolatával összekapcsolva. A hivatalos és a nem hivatalos(nak tekintett), a kormány-szint és a civil szint ugyanazon a vonalon mozgott és összefonódott a kapcsolatok szövevényében, és így egymásnak is hasznára voltak.

Ezekből az elemekből létrejött a két kis állam közötti egyetértés diskurzusa Finnország és a kádári Magyarország között, ugyanakkor mindvégig fennállt a társadalom és a politikai rendszer különbözősége. A barátság politikája ellenére (az 1960-as évek elejétől kezdve) finneknek és magyaroknak más elképzelésük volt arról, hogy ez a barátság miként tehető kézzelfoghatóvá. Máshogy képzeltek el azt is, hogy hogyan működjenek a kulturális kapcsolatok – a finn társadalomba jól illeszkedett a kulturális szervezetek közötti szabad, nem hivatalos együttműködési forma, míg Magyarországon az állam kezében volt az irányítás. Paradox módon a finnek számára elvileg már ismerősek voltak a magyar módszerek az 1930-as évekből. Az akkor létrejött finn-magyar kulturális együttműködés is arra épült, hogy a magyar állam meg akarta ismertetni az országát a külfölddel.

Közös vonás volt azonban az, hogy a politikát mindkét országban hosszú ideig hatalmon lévő vezetők személyesítették meg: Kádár kortársa Finnországban Urho Kekkonen elnök (1956-1981) volt, aki sokáig erős kézzel irányított. Kekkonen Finnországa és Kádár Magyarországa között az 1960-as évek elején, egy olyan időszakban született meg az együttműködés, amikor Kádár megszilárdította a hatalmát Magyarországon, és Nyugaton is kezdték elismerni. Finnországban akkor már Kekkonen mögött volt elnökségének első időszaka, hatalmát pedig alátámasztotta a keleti kapcsolatok segítségével.

A finn tudományos munkák és a nyilvánosság Kádár személyét elsősorban politikusok naplóbejegyzésein és visszaemlékezésein keresztül ragadhatja meg. A diplomatai rövid jellemzéseket írtak Kádárról, de jelentéseik súlypontja a politikán volt, nem a személyen. Emellett 1986-ban jelent meg Juha Vakkuri író műve az „Egy férfi Magyarországa” (Yhden miehen Unkari), amelyben személyes tapasztalatai alapján rajzolt átfogó képet a magyar történelemről illetve Kádár Jánosról.

A kádári Magyarország része Finnország hidegháború alatti történelmének is. Mivel Magyarországnak a többi szatellit államhoz képest szilárd helye volt a finn civil társadalomban, létrejött Finnországon belül a Magyarországot ismerők saját hálózata. A kádári politika a finn kutatásokban később is sokszor összehasonlítási alapul szolgált a Kekkonen-korszak politikai kultúrájához. Készültek olyan kutatások is, amelyekben Magyarországot Finnországhoz hasonló „köztes-európai” országként szemlélték, főként az 1990-es években, amikor a Szovjetunió felbomlása arra ösztökölte a kutatókat, hogy Európa új régiós felosztásán gondolkodjanak.

A barátság politikája – a finn semlegesség és a kádárizmus

„A szocialista országokbeli kollégák a finn diplomatai állandó munkatársai és társasági partnerei közé tartoztak. A fontossági sorrend szerint első helyen álltak az oroszok, utánuk nem jött senki, és még utánuk sem, majd azután a magyarok, a sor végén pedig a keletnémetek, lengyelek, csehek, bolgárok és a románok.”¹

Bár Finnország semleges ország volt, a társadalmi berendezkedés szempontjából pedig nyugati demokrácia és piacgazdaság, külpolitikájában mégis központi szerep jutott a Szovjetunióhoz fűződő jó kapcsolatnak. Ez a Szovjetunióval szembeni második világháborús vereség után jelentkezett irányváltásnak a következménye volt a finn külpolitikában. A jó kapcsolat a szovjet szatellit államokkal a hidegháború alatti ennek a keletpolitikai konstrukciónak a részévé vált. A Szovjetunió ugyanakkor szigorúan figyelte, milyen a viszonya Finnországnak és a finneknek a kelet-európai országokkal. Más szóval örködött afelett, hogy szatellit államainak hűségénehogyz gyengüljön a semleges Finnországgal való kapcsolataik során.

¹ Korhonen KELO: *Sattumakorpraali. Korhonen Kekkosen komennossa*. Otava, Keuruu, 1999. 122.

A finn-magyar kapcsolatok mind állami mind civil szinten összefonódtak a kádárizmus céljaival, Finnországban pedig a keleti politika prioritásával. Magyarországon a Finnországgal kialakított kapcsolat része volt a kádárizmus² megvalósításának, ami egyaránt látszott a kádárizmus 1960-as évekbeli konjunktúrájában és az 1970-es évek nyugat felé fordulásában, amikor is gyengültek a peremfeltételek. A finnek Magyarországról kialakított felfogása a rokonság hagyományán és a keleti politika hidegháború alatti elsődlegességén alapult. Kiindulópontként mindenekelőtt az 1956-os forradalomhoz való ellentmondásos viszony szolgált. A baloldal, a jobboldal, a hivatalos finn vonal és a civilek véleménye meglehetősen különbözött Magyarországról 1956-ban és azután is. Kádár az év legnagyobb érzelmi viharát kiváltó forradalom hevében tört be a finn köztudatba, amikor a civilek körében mély szimpátia mutatkozott a forradalom résztvevői és áldozatai iránt. A civilek látványosan kifejezésre juttatták a magyarok támogatását, az államhatalom viszont egyensúlyozni kényszerült a Szovjetunió felé. Már az 1950-es évek végén megjelentek új árnyalatok is, amikor a civil társadalom bizonyos köreiben baráti kapcsolatok kezdtek kialakulni Magyarországgal. A kormány ugyanakkor mérsékelten hűvös politikát folytatott a szatellit államokkal. Az 1960-as évek kezdetén a hivatalos finn politikát a hűvös korrektség és a formalitás jellemezte Magyarországgal kapcsolatban is, de a Finn–Magyar Társaság működésének beindulásával a kulturális kapcsolatok kezdtek oldódni.³

A finn vezetés viszonyát Kádárhoz mindenekelőtt a nemzetközi politikai légkör szabta meg. Az 1960-as évek elején, a hidegháborús krízisek után ismét kezdték elismerni Magyarországot a nyugati országokban is, így a hűvös politikára sem volt többé szükség. Az 1960-as évek elejétől kezdve új típusú kapcsolatok épültek Magyarország és Finnország között. A Kádárról kialakult felfogás pedig lassan pozitívan változott.

Mondhatjuk, hogy az állami szinten formálódó barátság utat tört a civil kapcsolatoknak, ugyanakkor az állami diplomácia a maga hasznára fordította a nemzetek és népek közötti barátságról kialakult felfogást. A Kádárkorban megvalósult politika és a politikai retorika számos eleme a mai na-

² A kádárizmus fogalma Finnországban 1989 elé megy vissza és a sajátos magyar államszocialista rendszerre használták.

³ Mari VARES: Policy of Friendship: The Image of Hungarian-Finnish Relations during the Kekkonen Era. In: Anssi HALMESVIRTA–Heino NYSSÖNEN (szerk.): *Bridge Building and Political Cultures: Hungary and Finland 1956–1989*. Hungarologische Beiträge 18. University of Jyväskylä, Jyväskylä, 2006. 204–205.

pig szerepet játszik a finn-magyar kapcsolatokban. Kekkonen és Kádár idején az állami látogatások és a két ország közötti megállapodások központi szerepet tölthettek be a politikában valamint a finn-magyar párbeszéd és kapcsolatrendszer megteremtésében. A látogatások kialakították a két ország közötti jó kapcsolat képét, illetve a finn köztudatba építettek egy új Magyarország-képet. A keleti politika kontextusában és a finn identitásépítésnek a rokonságot hangsúlyozó történelmi hagyományaira tekintettel a Kádárhoz és a kádári Magyarországhoz fűződő kapcsolatokat és viszonyulást megragadhatjuk a modern testvériség fogalmával, amelyhez hozzátartozott a haladás célkitűzése és a tudományos-technikai együttműködés is. A kulturális barátság összekapcsolódott a politikai barátsággal.

A finn-magyar politikai kapcsolatok lözponti eleme volt a „retorikai barátság”, amihez a rokonság és a barátság gondolatán kívül politikai és gyakorlati kérdések is tartoztak (a gazdaság, a kultúra és a tudomány terén). Az összkép szerint a két országot közös érdekek vezérlik a nemzetközi politikában. A békés egymás mellett élés közös jelszavukká vált, és mindkét kis állam nagyobb befolyásra törekedett a nemzetközi politikában.

Magyarországnak a civil aktivitás és a kulturális hagyományok miatt mindenképpen különleges szerep jutotta finn keleti politikában. A látogatások és megállapodások rendszerét elsősorban Magyarország befolyásolta, és a kapcsolatok kivitelezését több szempontból is a magyar politikai módszerek határozták meg. A látogatások áradatát időnként túlzásnak érezték a finn külügyminisztériumban – a magyar delegációk fogadása és a finnek magyarországi látogatása egyes kritikák szerint már más országok rovására történt. Az 1960-as évektől eltérően, amikor is a kádári Magyarországhoz való viszonyulásban még érződött 1956 hatása és a finn nyilvánosságban kitapintható bizalmatlanság, az 1970-es években a nyilvánosságban már kevesebb kritika mutatkozott a szoros keleti kapcsolatok iránt. Az 1960-as években egy állami látogatás Magyarországra, a Kádárral való találkozás vagy annak elmaradása még demonstráció volt, az 1970-es években már nem. A Magyarországhoz való viszonyulás pozitívabb lett egyrészt a finn keleti politika prioritásának, másrészt Magyarország és a kádárizmus megszilárdulásának következtében. A Magyarországhoz fűződő kapcsolatok nem voltak többé alárendelve az 1956-os politikának, sem a hozzá kapcsolódó érzelmeknek.

A gazdasági kapcsolatok központi szerepet kaptak az 1970-es években a finn keleti kapcsolatokban, és a figyelem középpontjába kerültek, mivel

ez volt a legnehezebb és legmunkaigényesebb részterület. Finnország fejlett gazdasági kapcsolatokra törekedett Magyarországgal is, ám e téren egyik országnak sem sikerült megvalósítania a céljait. Magyarország számára fontos volt a korrekt politikai viszony Finnországgal, mert ez volt a feltétele a nyugattal való gazdasági kapcsolatok és műszaki-tudományos együttműködés fejlesztésének. Bár a kereskedelmi kapcsolatok nem fejlődtek a kívánt módon, a finn-magyar kapcsolatokat az összes részterület tekintetében a diplomáciai és politikai értékelésekben is jónak tartották. A finn diplomácia szemszögéből nézve pozitív volt, hogy a kapcsolatok alapjául a „barátság” szolgált. Ebből a szempontból a legfontosabb részterület, amire a politikai retorika is támaszkodott, a civilek körében születt és a rokonság gondolatát ápoló kapcsolat volt.

Világos, hogy nem Finnország volt az egyetlen ablak nyugatra, jelentősége is sokkal kisebb volt, mint a szomszédos Ausztriáé. Finnország mégis fontos partner volt, mivel kész volt szerződések megkötésére, és közös nyilatkozatok kidolgozására, ami fontos eszköze volt a magyar külpolitikának. A Szovjetunióhoz fűződő jó kapcsolata következtében Magyarországnak is jó partnere lett. A földrajzi távolság pedig Ausztriánál biztonságosabbá tette. Például éppen a távolság miatt lehetett bevezetni a vízummentességet Finnország és Magyarország között. Ugyanakkor a kereskedelmi kapcsolatok tekintetében a távolság hátrányt jelentett. Finn szempontból azonban a földrajzi távolság olyan kulturális távolságot is teremtett, ami konzervatív Finnország-képet tartott fenn Magyarországon.⁴

A finnek a magyarok gesztusaiból arra következtettek, hogy Finnország különleges bánásmódban részesül és különleges helyzetben van a magyar külpolitikában. Kádárnak nem volt szokása az állami látogatásokon kívül fogadni a nem szocialista országok képviselőit, a finn diplomaták mégis kaphattak különleges meghallgatást a főtitkártól. Kádár meghívta például az új finn nagykövetet, Kaarlo Yrjö-Koskinent egy beszélgetésre, ahogy megkezdte munkáját Budapesten. A találkozón Kádár a finn-magyar kapcsolatok bevett liturgiáját ismételte a modern rokonságról és az egyetértésről, de azon kívül utalt arra is, hogy Magyarország mást is akar, nem csak lojalitást a Szovjetunióval szemben, valamint kifejezte csodálatát Finnország nemzetközi pozíciójával kapcsolatban.⁵

⁴ Mari VARES: i. m. 201–219., 247–251.

⁵ Mari VARES: i. m. 242.

Amíg Finnország semlegességi politikájának elismertetésére törekedett nyugaton és keleten egyaránt, Magyarország célja a kádárizmus nyugati elfogadtatása volt. Kekkonen és Kádár egyetértése azon a gondolaton alapult, hogy a különbségek ellenére a két országnak ugyanazok a céljai a nemzetközi szinten. Ezt a politikát különösen az 1970-es években, az EBEÉ időszakában hangsúlyozták.⁶ A közös vonal sokszor éppen a magyarok kívánsága volt. Ez látszott az állami látogatásokról kiadott közlemények nyelvezetében is, amellyel Magyarország tulajdonképpen közelebb húzta Finnországot a kommunista országok táborához. Magyarország erőteljes politikai vonala arról szólt, hogy a keleti kapcsolatokban mindig figyelembe kellett venni a Szovjetunió álláspontját, valamint arról, hogy a kádári Magyarországon a párt hatalmát nem lehetett megkérdőjelezni.

A magyar államvezetés ideológiai okokból kapcsolatot tartott a finnországi eszmetársakkal is, de végül is az volt a legfontosabb, hogy azokkal a körökkel alakítsanak ki kapcsolatokat, amelyek műszaki-gazdasági téren hasznosak Magyarország számára. Amikor a Finn Kommunista Párt elnöke Aimo Aaltonen panaszkodott, hogy Kekkonen kifogja a szelet a kommunisták vitorlájából, Kádár mosolyogva annyit mondott, hogy „Isten segítsen titeket!”, és dicsérettel illette Kekkonent.⁷

Érdekes, hogy miközben a finn keleti politika egyre finnlandizálódott (fokozatosan akár a függetlenség bizonyos mértékű gyengülését is vállalta) és egyre ortodoxabbá vált a Szovjetunióval szemben, és miközben a finn-magyar látogatásokról kiadott közlemények egyre közelebb próbálták húzni a finn politikát a keleti táborhoz, a kádári Magyarország egyre inkább a nyugati materiális javak iránt kezdett érdeklődni, és megteremtette magáról a nyitottabb szocialista társadalom képét. A budapesti finn nagykövetségen azt gondolták, hogy Kádár a semleges országok, Finnország és más skandináv országok, valamint Ausztria státuszára törekszik⁸. A semleges piacgazdaság és a szocialista szatellitállam számára közös tapasztalat volt a nyugat és kelet közötti egyensúlyozás. A finn diplomaták

⁶ Mari VARES: i. m. 222.

⁷ Urho Kekkonen 1964. 8.11. In: *Urho Kekkosen päiväkirjat 2. 1963–1968*. Szerk.: Juhani SUOMI. Otava, Helsinki, 2002. 134.; Kimmo RENTOLA: Kekkonen and Kádár in the Soviet Sphere of Influence. In: *Kádár's Hungary – Kekkonen's Finland*. Hungarologische Beiträge 14. Szerk.: Anssi HALMESVIRTA. University of Jyväskylä, Jyväskylä, 2002. 107.; Mari VARES: i. m. 208–209.

⁸ Mari VARES: i. m. 246.

egészen az 1980-as évek végéig azt tapasztalták, hogy Magyarország egyaránt fordult a Szovjetunió és a nyugat felé. Mondhatjuk, hogy Finnország megosztotta Magyarországgal a nyugat és kelet közötti egyensúlyozás tapasztalatát.⁹

Finnország Magyarországgal szembeni politikája változatlan maradt a Kádár-rendszer végén is, igaz a diplomácia, legalábbis utólag, felismerte, hogy változások időszakát élték, és tanúi voltak Magyarországnak nyugat felé való nyitásának. Másrészt a diplomaták úgy látták, hogy Kádár az utolsóig ragaszkodott az egypártrendszerhez.¹⁰

A nyugatiasság és a kommunista párt egyeduralmának problematikája az 1980-as évek végéig érvényes maradt Magyarországon. A kádárizmus az 1970-es évek diskurzusaiban kapta a legtöbb figyelmet, abban az időben, amikor Magyarország számára fontos volt a téma. Kádár, amikor finn politikusokkal és diplomatákkal találkozott beszámolt a magyarországi rendszer megszilárdulásáról, valamint az egypártrendszer mibenlétéről. 1975 áprilisában a finn külügyminiszterrel, Ahti Karjalainennel beszélgetve megállapította, hogy Finnországban és Magyarországon sok hasonló probléma van, pedig a társadalmi rendszer különböző. Kádár szerint sokan azt képzelték, hogy az egypártrendszer következtében „könnyebb lett a dolgok intézése”, figyelembe kellett azonban azt is venni, hogy nem minden magyar volt világnézetileg kommunista. Ebben a helyzetben Kádár megoldása nem a kommunista egyeduralom megszüntetése volt, hanem az, hogy a társadalom építése közben hatni kell az emberekre, és a kommunizmus felé kell fordítani őket. Ez pedig csak normális belpolitikai állapotok között valósulhat meg.¹¹ Más szóval a finnekben olyan kép alakult ki, hogy ha az életszínvonal emelkedik, akkor a kommunista párt hatalma és a rendszer is erősödik.

⁹ Arto MANSALA: Suurlähettiläänä Unkarissa kahden aikakauden välissä: vuosien 1985–1989 murroskausi. In: Jaakko SIEVERS (szerk.): *Veljeskansan keskuudessa. Suomen Unkarin-edustustotoiminnan historiallasi*. Suomen suurlähetystö, Budapest, 2010. 73.

¹⁰ Arto MANSALA: i.m. 72.

¹¹ Urho Kekkonen 1975.4.30. In: Juhani SUOMI (szerk.): *Urho Kekkonen päiväkirjat 4. 1975–1981*. Otava, Helsinki, 2004. 50. [Az idézet Karjalainen feljegyzése.]

A bizalmatlanságtól a dicséretetekig – a diplomaták és a politikusok Kádár-képe

A tágabb politikai kontextus befolyásolta a finnek Magyarországgal kapcsolatos politikáját, de vajon mennyiben volt szó a magyar állapotok folyamatos követéséről, és mennyiben Kádár személye iránti érdeklődésről, esetleg inkább arról, hogy Kádárt Magyarország arcává és szimbólumává tették?

Az államfő tisztelete része volt az államok közötti jó viszonynak. Mindezt összevéve Kádárról a hidegháború idején Finnországban pozitív kép élt. Államfőnek tekintették, mint ahogy a magyar politikai rendszerben valóban az is volt. A Kádár személyéről kialakult felfogás kétségkívül hatott a Magyarországgal kapcsolatos elképzelésekre is.¹² Az a Magyarország, amivel Finnország kapcsolatot épített ki az 1956-os forradalomra adott érzelmi reakció levonulása után, a finnek szerint Kádár teremtménye volt. Kádár hatalomra kerülésekor a finn diplomaták úgy tekintettek Magyarországra mint fordulóponton lévő államra.

A finn nagykövetség végigkövette a kádárizmus egész fejlődési vonalát 1956-tól 1988-ig. A diplomaták első észrevételei 1956 után nem voltak túl hízelgők. Mikor 1957-ben Kádár megtette az első lépéseket hatalmának megszilárdításához, a budapesti finn nagykövet, Lauri Hjelt úgy vélte, hogy Magyarország nem saját szocializmust épít – ellentétben például Jugoszláviával vagy Lengyelországgal –, hanem inkább Moszkva felé fordul. Hjelt nem sokra becsülte Kádár személyét sem a politikáját. Kádárt Moszkva marionettfigurájának tekintette, olyan vezetőnek, aki mögül hiányzott a nép támogatása. Kádár ezzel szemben Magyarország barátai közé sorolta Finnországot a párt Politikai Bizottságának 1957. áprilisi beszédében.¹³ A hivatalos finn politika ezzel együtt meglehetősen visszafogott volt az 1956 utáni Magyarországgal szemben – nem kritizált és nem is dicsért hivatalosan. Ennek hátterében Finnország 1956-os ENSZ-beli politikája (távolmaradása a vitától) állt. A finn szatellitpolitika, ami finn szemmel nézve hűvös korrektséget jelentett, a magyarok számára minden bizonnyal megalapozta a baráti ország képét, és okot adott arra, hogy Finnországot a pártot fenyező retorika részeként használják. Feltehetjük a kérdést, hogy Finnország hozzájárult-e ezzel a többféleképpen értelmezhető viszonyulásával a kádárizmus megszilárdításához.

¹² Kalevi SORSA: *Kansankoti ja punamulta. Poliittikan kuviota 1972–1976*. Otava, Helsinki, 2003. 170.; Mari VARES: i. m. 250.

Mikor 1957 májusában Hjelt nagyköveti megbízatása véget ért, már pozitívabb szavakkal értékelte Kádárt és Magyarországot is. Úgy látta, hogy Kádár közszereplése és a róla kialakult kép pozitívabbá vált. Megállapítása ugyanakkor csupán Kádár egyetlen parlamenti szereplésén alapult, ami szintén másfajta színtér volt, mint a pártgépezet. Hjelt tudta, hogy a parlament egy aréna, amit a külföldi hatalmak is szemmel tarthatnak. Bár a kádári politika vonala továbbra is ugyanaz maradt, amit a forradalom után kialakítottak – nem voltak szabad választások, nem volt többpártrendszer, és a párt hatalma visszaállításának politikája továbbra is megmaradt –, Hjelt szerint Kádár beszédében megjelent egy új árnyalat. Új irányba mutató retorikai utalás volt például a lengyel Gomulka dicsérete, valamint az a derű és melegség, amit Hjelt a beszédben és a szereplésben is észrevett. Hjelt úgy látta, hogy Kádárt el fogja fogadni a nép, ugyanakkor kissé szarkasztikusan hozzátette, hogy Kádárnak sok dolga lesz még.¹⁴

Finn szemmel nézve a kádári politika lényege az volt, hogy a forradalom utáni megtorlásokkal Kádár kialakította az erős vezető képét, akinek sikerült megoldania a társadalmi viszályt, és Magyarország atyjaként jelent meg. Ez a fejlődési vonal elméletileg ismerős volt a finnek számára a Kekkonen elnökkel kapcsolatos tapasztalatok révén – vagy legalábbis utólag könnyű volt így látni.¹⁵ Később 1957 folyamán az új nagykövet, Toivo Heikkilä is alátámasztotta a kádári politikáról kialakult felfogást, mikor beszámolt Kádárnak az alkotmány ünnepén elhangzott beszédéről, amelyben Kádár kijelentette, hogy a háziőrizetben lévő emberek közül sokak számára a szabadság halált jelentett volna.¹⁶

Hamarosan Kádár személye pozitívabbnak kezdett látszani, mint az általa képviselt rendszer. A 44 éves Kádár magas, szőke (viszonylag) fiatalemberként, Magyarország többi vezetőjénél pozitívabb személynek tűnt 1957-ben. Az új magyar vezetésről egyébként nem túl hízelgő képet kapott a finn külügyminisztérium, Kádár alakja volt az egyetlen, akit Heikkilä legalábbis neutrálisan szemlélte a nyilvános szerepléseken. Úgy jellemezte Kádárt, hogy az a magyar, akinek a hangja és a szeme fanatizmusról árul-

¹³ Juha POHJONEN: In Kekkonen and Kádár we trust. In: *Bridge Building and Political Culture* i. m. 107–108.

¹⁴ Juha POHJONEN: i. m. 108.

¹⁵ Juha POHJONEN: i. m. 108–109.

¹⁶ Juha POHJONEN: i. m. 111.

codik. A pozitív külső ellenére Kádár a „jelentéktelen hajdani területi párttitkárt” jelentette számára, akinek a hatalma egyelőre még gyenge, a rendszere pedig valószínűleg csak ideiglenes. Másrészt Heikkilä szerint éppen Kádár lehet a jövő vezető alakja.¹⁷

Azok a finn politikusok, akik találkoztak Kádárral, nem voltak bőbeszédűek beszámolóikban. Kekkonen elnök 1963-as első magyarországi látogatásáról készült naplóbejegyzését sokszor idézték:

„Kádár nagyon rokonszenves és okos embernek tűnt. Halk, visszafogott, szerény. Csendes, öniróniával árnyalt humor.”¹⁸

Kekkonen valójában nem találkozott gyakran Kádárral, kizárólag látogatásaik alkalmával. Kekkonen (1956–1981) után Mauno Koivisto elnök folytatta a keleti kapcsolatok politikáját. A visszaemlékezéseiben gyakran filozofikus hangot megütő Koivisto így írt Kádárról:

„Kelet-Európa és Kelet-Közép-Európa vezetői közül mindenképpen Kádár volt a legérdekesebb beszélgetőpartner, tájékozott volt, és mindig volt véleménye, amelyet szelíden ironikus stílusban adott elő.”¹⁹

A Kádár-korszak kezdete után – 1958-at követően – a diplomaták már alig írtak jellemzéseket Kádárról mint emberről, hanem inkább a Kádár által irányított magyar politika és társadalom bemutatására koncentráltak. Ellentétben az Egyesült Államok vagy Nagy-Britannia diplomátaival, a finneknek nem volt szokásuk hosszú jellemzéseket írni állomáshelyük politikusairól. Az állami látogatásokhoz készítettek ugyan listát azokról az emberekről, akikkel találkozni kellett, de a jellemzés *curriculum vitae* szerűen csak a pályájukat ismertette. Finnországban így aztán nem találhatók a britekéhez és az amerikaiakéhoz hasonló széleskörű elemzések Kádár személyéről.²⁰

Ugyanakkor Kádár figyelemre méltó szimbolikus jelentőségre tett szert, megszemélyesítette az egész 1956 utáni magyar fejlődést. Azt, hogy volt-e Kádárnak hivatalos szerepe a finn-magyar találkozókon, szimbolikusan értelmezték: Kekkonen 1963-as magyarországi látogatása nem hivatalos jellegét hangsúlyozta, hiszen a programban nem található utalás a Ká-

¹⁷ Juha POHJONEN: i. m. 111.

¹⁸ Urho Kekkonen 1963. 5.11. In: Juhani SUOMI (szerk.): *Urho Kekkonen päiväkirjat 1963–1968*. Otava, Helsinki, 2002. 49.

¹⁹ Mauno KOIVISTO: *Kaksi kautta. Muistikuvia ja merkintöjä I*. Kirjayhtymä, Helsinki, 1994.

²⁰ Vesa VARES: Moral and Stability: The Image of János Kádár and Urho Kekkonen in the West from 1956 to the early 1970s. In: *Bridge Building and Political Cultures*: i. m.

dárral való találkozásra, annak ellenére, hogy volt beszélgetés Kekkonen és Kádár között. Később, mikor a kapcsolat megszilárdult, és a kádári Magyarország jó hírnévre tett szert, az első titkár neve és arca az állami látogatásokon emelte azok jelentőségét, és azt mutatta, hogy a kapcsolatok jó irányba fejlődnek.

Kádár maga is részt vett a finn-magyar kapcsolatok diskurzusának építésében és megerősítésében azzal, hogy nem sokkal Kekkonen első látogatása után kijelentette Palas nagykövetnek: Magyarország figyelemmel kíséri Finnország külpolitikáját, és a Szovjetunióhoz fűződő jó viszonyát, és hogy mindkét ország a békés egymás mellett élés jegyében cselekszik. A beszélgetésen Kádár ugyanolyan modern módon formálta át a régi rokonság-fogalmat, mint finn-magyar kapcsolatot építő többi szereplő. Kádár szerint a rokonság nemcsak klisé, hanem tudományos igazság. Kádár ezzel szerepet vállalt – a finnekkel együtt – a kapcsolatok retorikájának megteremtésében, a modernizált rokonság és testvériség politikájában.²¹

Magyarország és Kádár imázsát meglehetősen nehéz volt elválasztani egymástól. Finnország budapesti nagykövete, Paul Jyrkänkallio Kádár 1973-as finnországi állami látogatása előtt megállapította, hogy Kádár személyének döntő szerepe volt Magyarországon. Úgy látták, hogy Kádár keményen kézben tartja a társadalmat, ugyanakkor finn szemmel nézve létezett rugalmasság és szabadság is. Jyrkänkallio szerint a magyarok ismerték Kádár politikáját, és ennek jegyében egyaránt elleneztek a revizionizmust és a dogmatizmust is. A szabadság látszott például a művészetekben. A finn nagykövetségen az a kép alakult ki, hogy Kádár népszerűségnek örvend, illetve hogy Magyarországon pozitív irányú fejlődés megy végbe, amit Kádár személyéhez kapcsoltak.²²

Az a magyar Kádár-kép, amit a finnek láttak, egybecsengett a hidegháború alatti Magyarországról kialakult szélesebb nemzetközi felfogással, de nyilvánvalóan a magyarok saját magukról alkotott képével is. A finn nagykövetség nagy jelentőséget tulajdonított Kádár személyének Magyarország szempontjából: ő volt az az ember, aki Magyarország fejlődése mögött áll. Az 1970-es évekre megteremtődött stabilitást, a „nagy államférfi”, de egyúttal az egész magyar nép érdemének is tekintették. Jyrkänkallio szerint Kádár okosan tette, hogy tolerált bizonyos társadalmi elégedetlenségeket, ugyanakkor megmutatkoztak szerinte a nyugati hatások korláto-

²¹ Mari VARES: i. m. 208.

²² Mari VARES: i. m. 221.

zásának jelei is. Finn szemmel nézve Kádár nemcsak a „rend visszaállítása”, hanem a szabadabb állapotok és a szatellit-státusz között is egyensúlyozott.

Az 1970-es években a finn diplomáciai körökben már nem hangzott el kritika Kádárral szemben, éppen ellenkezőleg, Magyarország és Kádár imázsa egyre pozitívabbá vált.²³ Lehet, hogy a Budapesten levő finn diplomaták éppen a Magyarország szempontjából legkedvezőbb képet közvetítették Finnország felé?

Ugyanakkor úgy gondolták, hogy az egyensúlyozás nevében Kádár el is fedí az ország problémáit. Az 1975-ös EBEÉ utáni időszak Finnország számára a külpolitikáról szólt, Magyarország esetében azonban a belső állapotokról. Jyrkänkallio úgy gondolta Kádár 1976-os állami látogatása idején, hogy Kádárnak el kellett fednie a problémákat, és a magyar modellt sikeresnek kellett mutatnia. Maga Kádár mondta Kekkonennek, hogy Magyarország sokoldalú, heterogén ország, ahol egy párt kezében van ugyan a hatalom, de tolerálnak más véleményeket is. Az országban több osztály létezett, de kapitalisták nem voltak. A legnagyobb belpolitikai problémát az jelentette, hogy találjanak egy egységes, osztályokat egyesítő politikát, beleértve a vallásos köröket is. A fő cél a szocialista társadalom megteremtése lett, és egy, mint a finn nagykövet fogalmazott szociáldemokrata irányzat kialakítása, hogy szélesebb néptömegek is részt vehessenek a döntéshozatalban. Úgy tűnt, Kádár számára fontos volt, hogy meggyőzze a finneket 1976-ban, az EBEÉ-t követő időszakban az 1956 utáni magyar változásokról. A külpolitikában fontos volt Kádárnak, hogy ismételten hangsúlyozza a finnek előtt Magyarország külpolitikai helyzetének peremfeltételeit, illetve az Ausztriával és Nyugat-Németországgal való kereskedelmi kapcsolatok iránti igényét.²⁴

Kádár állásfoglalásai látványosan megjelentek az ünnepi beszédekben. A Kekkonen 1976-os állami látogatása idején tartott ünnepi beszédekben üdvözölték Kádár Magyarország fejlődését eredményező politikáját, a Kádár idején végbement haladást.²⁵ A Kádárról mint a társadalom fejlesztőjéről kialakult kép az 1970-es években érte el csúcspontját, úgy, hogy 1956-ban, az induláskor még meglehetősen bizalmatlan és hűvös volt a viszony.

²³ Mari VARES: i. m. 234–235.

²⁴ Mari VARES: i. m. 235–236.

²⁵ Mari VARES: i. m. 239.

A korszakról kialakult összkép azt mutatta szerint úgy gondolták, hogy a politika a jó személyes kapcsolatokra támaszkodik. Ahogy Magyarország Kádárban, úgy Finnország Kekkonenben személyesült meg. A személyes kapcsolatok és a közös érdekek a Szovjetunió viszonylatában, illetve például a Gorbacsovról való tapasztalatok még az 1980-as években is hozzátartoztak a hivatalos finn-magyar kapcsolatokhoz.²⁶

Bulvársajtó, bocsánatkérések és dicséretetek – a média, a kultúra és a civil társadalom Kádár-képe

A finn médiában megjelent korai Kádár-jellemzéseket a kíváncsiság jellemezte, mégpedig inkább a forradalom utáni Magyarország, mint Kádár személye iránt. Igazából az új magyar vezetés egésze állt az érdeklődés középpontjában, az ő arcuk volt Kádár. Eila Jokela újságíró a Suomen Kuvalehti című folyóiratban írt 1962-es budapesti látogatásáról. A cikk alapötlete az új Magyarországról szóló beszámoló volt. Jokela nem értette, hogy miért nem volt lehetősége találkozni a miniszterelnökkel, mikor például Skandináviában az újságírók szabadon találkozhatnak a politikusokkal. Kádár azért érdekelte az újságírót, mert „a nyugati sajtóban olyan sokféle történet jelent meg róla”. Jokela egyedül Kállai Gyulával találkozott, akinek előre megírt és az interjú idején papírról felolvasott válaszait kommunista retorikának tartotta. Az újságíró szerint az egész magyar vezetést titokzatosság vette körül.²⁷

Jokela összehasonlította a magyar viszonyokat és szokásokat a második világháború előtti időszakokkal is. Az összehasonlítás hibái helyreigazításra ösztökölték a finn olvasókat az újság későbbi számában. A legérdekesebb az volt, hogy a Magyar Külügyminisztérium sajtóosztálya az újságírónak küldött levélben adott hangot nemtetszésének. Az volt a probléma, hogy az újságíró összekeverte Rákosi és Kádár szavait arról, hogy ki is van velünk és ki ellenünk. Az újságíró ezzel együtt is megállapította az újságban megjelent, Magyarországnak címzett bocsánatkérése végén, hogy a kommunista dogmák csak hajszálnyit különböznek egymástól.²⁸

²⁶ Arto MANSALA: i. m. 69–70.

²⁷ Eila JOKELA: Kommunistinen Unkari. *Suomen Kuvalehti*, 1962. 6. 2., 1962/22 14–15, 28.

²⁸ Eila JOKELA: Kommunistinen Unkari. *Suomen kuvalehti*, 1962. 7. 14., 1962/28. 31.

Jokela írása mindenekelőtt a finn társadalomról szól, ahol az 1960-as évek elején még sokféle hang megszólalhatott a keleti kapcsolatokkal foglalkozó cikkekben. Az írást össze lehet hasonlítani az 1950-es évek végén született diplomata jelentésekkel, amelyekben Magyarországot átmeneti állapotban lévő államnak tekintették, új vezetéssel. A figyelem kezdett Kádár felé fordulni.

Az államközi kapcsolatok megerősödése után, Kekkonen és Kádár 1963-as találkozását követően az államfő – vagy az annak tartott vezető – tisztelete része volt a finn-magyar kapcsolatok médiareprezentációjának is. Az államfőnek szimbolikus jelentőséget tulajdonítottak a hivatalos politikában és a médiában egyaránt. A finn nyilvánosságban is tudták olvasni az állami látogatások szimbólumait, ezek közé tartozott az a kérdés is, hogy milyen szerepe volt Kádárnak a programban, illetve hogy mennyire volt látványos a jelenléte a finn-magyar találkozókön.

Felfigyeltek például arra, hogy Kádárt mint államfőt fogadták az 1973-as finnországi látogatásán, pedig valójában a párt első titkára volt. A Kádárról kialakult személyes vélemények, ahogy a diplomácia saját berkeiben, úgy a nyilvánosság terén is hatással voltak a Magyarországról kialakult felfogásra, és így volt ez fordítva is.²⁹ A finn médiában Kádár szinonimája volt az 1960–1980-as évek szocialista Magyarországról kialakult pozitív képnek. Ezt a rész megjeleníti az egész viszonyrendszert jól mutatja, hogy pozitívnak mindenekelőtt Kádár politikáját és munkáját látták, személye ellenben nem nagyon került középpontba. Kádár mint fogalom a jugoszláv Titóhoz volt hasonlatos.

Mikor az 1960-as években kezdtek kialakulni a kapcsolatok a kádári Magyarország és Kekkonen Finnországa között, kritikai hangok is megjelentek a finn sajtóban. A kritika a finn külpolitikára vonatkozott – ami egy évtizeddel később, az egyre inkább finnlandizálódó kekkoneni Finnországban már nem lett volna lehetséges. Kekkonen 1963-as és 1968-as látogatása is kapott kritikát, ami azt mutatta, hogy az 1960-as évek finn nyilvánosságában a kádári Magyarország pozíciója még nem volt stabil. 1963-ban még hatott az 1956-os hangulat, amikor a finnek és a finn média látványosan a forradalom mellett állt. Másrészt a kormány is óvatosságot tudósított az 1963-as útról. Úgy beszéltek róla mint egy „rövid megállóról” Jugoszláviából hazafelé. Az óvatosság ellenére Kekkonent feldühítette az „Uusi Suomi” polgári napilap kritikája. Az újság beszámolójában rákére-

²⁹ Kalevi SORSA: i. m. 170.

zett, hogy vajon szükséges volt-e ez a látogatás egy olyan országba, ahol ilyen bizonytalan állapotok vannak.³⁰

Az 1968-as látogatás hivatalos beállítása már azt mutatta, hogy a finn vezetés nyíltan a jó keleti kapcsolatok mellett foglalt állást, Magyarország vonatkozásában pedig kész volt elismerni, hogy „hasonló véleményen vannak a világpolitikát és a kétoldalú kapcsolatok vonalát tekintve”. A finn médiában azonban továbbra is jelentek meg negatív vélemények Kekkonen és a kádári Magyarország közötti kapcsolatokat illetően. A kritika azonban, noha ismét Finnország nemzetközi elismertségéhez kapcsolódott, ekkor már nagyon különbözött az 1963-astól. Nem annyira Kádár személyére vonatkozott, és az ország állapotaira mint inkább arra, hogy Kekkonen magyarországi látogatásaiból hiányoztak az állami látogatások jellemzői, illetve hogy Kádár nem fogadta a repülőtéren Kekkonent. A Helsingin Sanomat újságírója, Lauri Karén szerint ez annak a jele volt, hogy a Szovjetunió meg akarta akadályozni kelet-európai szövetségesei és a semleges országok közötti kapcsolatot. Mint ahogy az „Uusi Suomi”-ban 1963-ban megjelent írást, Kekkonen ezt az esetet sem hagyta szó nélkül. Karént a bulvár újságírás képviselőjének titulálta.³¹

Az 1970-es évek Finnországában a média egyre inkább megszűnt a hatalom kritikusa lenni, gyakorlatilag a hatalom hű kuttyája lett. Nem voltak többé az 1960-as évek állami látogatásiról beszámoló hírekhez hasonló kritikák. Kekkonen 1976-os állami látogatásával kapcsolatban a finn média továbbra is a barátság témakörével foglalkozott a két ország közötti viszony problémamentességét ismételve. Kádár leginkább csak úgy jelent meg mint állama irányítója. Magyarországot olyan szocialista államként mutatták be, amely engedélyezi a nyugati kultúrát is. A kulturális életet felülről kontrollálták, de finn perspektívából nézve – illetve az 1970-es évekbeli finn légkörben – természetesen ezt úgy értették mint a kis nyelv és kultúra harcát a külföldi tömegkultúrával szemben. Magyarország ilyen módon a hazai és a külföldi kultúra között egyensúlyozott. A finn sajtó idézte Puja Frigyes külügyminiszter szavait, aki szerint a szocialista országok közös politikája nem gátolta Magyarország fejlődését, sőt inkább több lehetőséget kínált hozzá. A Magyarországról kialakult kép így makulátlanul megfelelt a hivatalos politikai diskurzusnak.³²

³⁰ Mari VARES: i. m. 206–207.

³¹ Mari VARES: i. m. 212–213.

³² Mari VARES: i. m. 241.; Helsingin Sanomat, 1976. 11. 17 és 18.

A Magyarország-szakértőnek számító író, Juha Vakkuri 1986-ban megjelent műve az „Egy férfi Magyarországa” is ugyanazt a kánont követi Kádárról szólva: politikusi pályájáról, az áruló alakjától az állam atyjáig, Moszkva és a Varsói Szerződés hűséges alattvalójáról, a realpolitikusról, aki alatt Magyarország a keleti blokk legnyugatibb országa lett. Vakkuri szerint Moszkva bizalma tette lehetővé, hogy lassan nyugati vonások jelenhessenek meg Magyarországon.

„Az utóbbi 30 év magyarországi fejlődése meggyőzően bizonyította, hogy Kádárnál jobb együttműködőt aligha lehetett volna találni a magyar nép köréből – a nép javát tekintve. — Csak találgatni lehet, hogy milyen véres lett volna a forradalom utáni megtorlás, ha Magyarország vezetője kevésbé hallgatott volna a lelkiismeretére.”³³

Vakkuri szerint Kádár nem tartotta meg az ígéretét, és bepiszkította a kezét, de mégsem annyira, mint Horthy vagy Rákosi annak idején. Ugyanakkor Vakkuri úgy látta, hogy a magyar társadalomban vannak lehetőségek például szabad véleménynyilvánításra, de a kontrollt és a kommunista rituálét is észrevette. Finnországban így mind a kormány szintjén, mind civil szinten meglehetősen egységes kép alakult ki Kádár és Magyarország fejlődéséről, és egységes volt az a mód is, ahogy Kádár döntéseit kommentálták. Ez a viszonyulás feltehetőleg egyáltalán nem volt rendkívüli vagy különös, csupán a kádári Magyarországhoz való általános nyugati hozzáállást tükrözte. Ugyanakkor feltehetően tükrözte a magyarok önmagukról sugárzott képét.

Kádár hibáit taglalva Vakkuri névtelen magyar véleményeket idézett. Azt rótták fel Kádárnak, hogy nem gondoskodott utódról maga után, és nem szüntette meg a lakáshiányt. Ezen kívül materialista egoistákat csinált a magyarokból.³⁴ Mint ahogy Jokela, Vakkuri is szeretett volna találkozni Kádárral. Míg Jokela magától értetődőnek tartotta, hogy megpróbáljon bejutni a politikushoz, Vakkuri végül lemondott a találkozásról, mert annyira elérhetetlennek tartotta Kádárt.³⁵ A finnek számára Kádár tulajdonképpen egy távoli alak volt, akivel csak kevesen találkoztak, pedig sokaknak volt róla elképzelése. Másodkézből kapott információ bőven kínálkozott, így volt mit idézni.

³³ Juha VAKKURI: *Yhden miehen Unkari: henkilökohtainen katsaus János Kádárin aikaan*. Weilin&Göös, Espoo, 1986. 78.

³⁴ Juha VAKKURI: i. m. 84.

³⁵ Juha VAKKURI: i. m. 84–85.

Vakkuri művei azonban csak az egyik lehetséges elbeszélésmódja a finnek magyarokhoz való viszonyulásának. De vajon hogy alakult a civil társadalom és a Magyarországot figyelemmel kísérő egyes ember Kádár képe? A kádári Magyarország a vele kapcsolatban levő finnek számára pozitív jelenség volt, bár az oda utazók emlékeiben megtalálható az állam és a párt figyelő szemének érzése is. Az 1970–1980-as évek pozitív Kádár-képe később kritikusabbá vált. Utólag tipikusnak nevezhető megállapítás, hogy Kádár politikáját annak idején helyesnek tartották: ha Kádár nem saját maga irányította volna az 1956 utáni megtorlásokat, akkor helyette ott lett volna a Szovjetunió, hogy visszaállítsa a fegyelmet.

A finn civil társadalomban a magyar kapcsolatokban a Finn–Magyar Társaság mellett központi szerepet játszottak a művészek és a kulturális élet képviselői – mindenekelőtt a film és a színház terén –, valamint a finn evangélikus egyház. Ehhez hasonló, szabad civil kezdeményezések nem voltak Magyarországon, ahol a kulturális együttműködést pártszintről irányították. Magyarországon a finn-magyar baráti társaságok találkozóin általában részt vett egy magas rangú vezető is. A Finn–Magyar Társaság magyarországi megfelelője a Kalevala Baráti Kör volt. Másrészt a finnek tevékenysége is függött valamelyest az államtól, illetve a községek működésétől. Erre jó példa a kulturális egyezmények megszületése, és az, hogy a testvérvárosi kapcsolatok egészen az 1980-as évek végéig virágoztak.

A Finn–Magyar Társaság volt az első, ahol 1957-ben elkezdték felmelegíteni a kapcsolatot Magyarországgal, mikor az állami kapcsolatokat még a hűvös tárgyilagosság jellemezte. A Finn–Magyar Társaságot 1950-ben alapították a magyarok kezdeményezésére. Célja az volt, hogy felkeltse az érdeklődést a szocialista Magyarország iránt. A tagság kezdetben leginkább baloldali beállítottságú volt, ám hamarosan megjelent a csatlakozás motivációjaként a hagyományos rokonnép-gondolat, és a tagok száma növekedésnek indult. A társaság mindenképpen a baloldal nézeteit terjesztette, és kifejezetten a szocialista Magyarország kapcsán teremtett pozitív légkört.³⁶ Kádár idejében a Finn–Magyar Társaság éppen a civilszférán belüli kapcsolatok ápolója volt 1956 után, és ezzel utat tört annak, hogy a

³⁶ Rajja OIKARI: On the Borders of propaganda and what can be said: Hungarian-Finnish Cultural Relations during the Kádár-Kekkonen Era. In: *Bridge Building and Political Cultures*: i. m. 326–335.; Jaakko SIEVERS: Sillanrakentamista yli rintamalinjojen: Suomen ja Unkarin kylmän sodan aikaiset suhteet. In: Jaakko SIEVERS. (szerk.): *Veijeskansan keskuudessa. Suomen Unkarin-edustustotoiminnan historikki*. Suomen suurlähetystö, Budapest, 2010. 39.

politikában az 1960-as évek elejétől kezdve előfordulhattak utalások a két ország közötti jó kapcsolatokra. Így a civil társadalom is részt vett a maga módján a kádári társadalom finnországi legitimációjában.

A kulturális cserékre és megállapodásokra koncentráló kapcsolatok Finnországban főként a civil szférára és a hivatalos politikán kívüli szereplőkre támaszkodtak, míg Magyarországon ez is állami irányítás alatt volt. Kekkonen elnök személyes kívánsága volt a civil szintű kapcsolatok fejlesztése: a diákcserek és a turizmus. Azt mondhatjuk, hogy ebben a törekvésben egyesült Kekkonen fiatalkorának hagyománya a rokonság-eszméről és a keleti politika. A civilszféra finn nézőpontból mindenképpen része volt a kapcsolatok kiépítésének³⁷.

Kádár is kitért Kekkonennel folytatott beszélgetéseiben az utazásra és a turizmusra politikai szempontból. Előfordult, hogy Kádár úgymond mártírként mutatkozott meg a finn beszélgetőpartnerek előtt, és kifejezte például keserűségét az 1956-ot követő Magyarország elleni bojkottal szemben. Ennek ellenére kész volt támogatni a turizmust. Kádár 1976-ban kijelentette Kekkonennek, hogy a magyarországi utazási politika helyes, kapcsolatokat teremt a nyugattal, és hasznára válik a gazdaságnak. A turizmusnak a magyar imázs szempontjából is pozitív hatása volt.³⁸ Kádár és Kekkonen ugyanazon munkálkodtak, csak más volt a kiindulópontjuk.

A Magyar Szocialista Munkáspárt Magyarországon betöltött központi szerepe szinte teljesen eltűnt a finn nyilvánosságban, és ugyan a magyar államvezetés kihangsúlyozta a szocialista táborba való tartozását, mégis sikerült egy független állam képét közvetíteniük magukról. Feltehetjük a kérdést, hogy vajon függetlenebbnek tűnt-e a finn médiában az ország, mint amennyire valójában az volt?³⁹ A médiabeli kritikus hangvétel 1970-es évekbeli csökkenése a magyar imázs megszilárdulásán kívül azt is jelezte, hogy a finn társadalom egységes lett a keleti politika tekintetében. A média, de a személyes kapcsolatok is az utazásokon, a kulturális cserén és a Finn–Magyar Társaságon keresztül egyaránt szerepet kapott annak a képnek a megszilárdításában, amely Kádárt elfogadottá tette. Az állami és a civil szint álláspontja már sokszor egybe esett az 1960-as évek végétől kezdve, pedig a kezdetekkor még nagyon is eltérően viszonyultak az 1956-os eseményekhez és a Kádár-korszak elejéhez.

³⁷ Mari VARES: i. m. 251.

³⁸ Mari VARES: i. m. 236.

³⁹ Mari VARES: i. m. 250.

Kádár mint Magyarország arca – vagy Magyarország mint Kádár arca?

Kádár János általánosan ismert, ugyanakkor visszafogott alakként jelent meg Finnországban. A szatellitállamok közül Magyarország volt a legtermészetesebb kapcsolat mind a politikusok mind a civilek számára. Kádár arcot adott Magyarországnak, a finn politikában és médiában a jugoszláv Titóhoz hasonlították. A politika egy arcban való megismerésére is merős volt a finnek számára is, hiszen ugyanabban az időben Finnországban olyan kormányforma létezett, amely az elnöknek jelentős hatalmat biztosított, Kekkonen elnök pedig jól érezte magát a hatalomban. A hatalom mégis különbözőképpen személyesült meg. Az író, Juha Vakkuri megállapítása szerint Kádár „visszafogottabban és méltóságteljesebben” viselte a pozícióját, mint Kekkonen, aki körül finn viszonylatban egyedülálló személyi kultusz alakult ki. Kekkonenről neveztek el nemzeti parkokat és vásárcsarnokokat is.⁴⁰

Másrésről elgondolkodtató, hogy tulajdonképpen a magyar társadalmat látták Kádár arcaként, nem pedig Kádárt Magyarországgal arcaként? A finnek Kádár-értelmezése mindenekelőtt arról szólt, hogyan építette fel Kádár az országot a forradalom után. Az, hogy miként viszonyultak a finnek a kádári Magyarországhoz, a nemzetközi légkört tükrözte, és Finnország saját külpolitikai helyzetéről is szólt, a keleti politika elsődlegességéről és a semlegesség hangsúlyozásáról. Ha a nyugati világ barátságosan viszonyult Magyarországhoz, Finnország is hasonlóan cselekedett. Ha rendben volt a viszony Moszkvával, akkor mind Finnország, mind Magyarország számára lehetséges volt kapcsolataik erősítése.

Azt mondhatjuk, hogy nagyrészt Magyarország teremtette meg a két ország közötti kapcsolatok formáját és gyakorlatát, és az első lépéseket is Magyarország tette azok létrehozására. Finnország a nyugati irányt jelentette Magyarországgal szemben, Magyarország pedig a keleti politika része volt Finnország számára. A finn civil társadalom a turistáival, szervezeteivel, kutatóival és művészeivel részt vett egyúttal a kádári Magyarország megismertetésében is. Kádár élete bőven kínált volna anyagot egy Kekkonénéhoz hasonló életrajzhoz, de annak ellenére, hogy Kádárt ismerték Finnországban, Vakkuri művét leszámítva mégsem született róla életrajz. A későbbiekben voltak finn kutatások, amelyekben a kádári Magyar-

⁴⁰ Juha VAKKURI: i. m. 80–81.

országot Finnország saját történelmén keresztül vizsgálták összehasonlítva Kekkonen Finnországaival vagy a hidegháborús Európa részeként. A népszerű történelemírásban és a nyilvános történelmi beszélgetéseken Kelet-Németország vagy a Szovjetunió mégis sokkal érdekesebb és potenciálisan botrányszagúbb volt a nagyközönség szemében, ezáltal vonzóbb célpont lett Magyarországnál.

(Fordította Makra Hajnalka)